

Žalovec je zopet sam. V sosednji sobi hrči asistent, okrog njega plavajo in zvenijo slugove besede. Roke se iztegnejo same od sebe po knjigah, prsti se oklenejo ličnih platnic in jih ne marajo izpustiti. „Ne smeš vzeti s seboj!“ — pripovedujejo ustne — „Ne smeš vzeti! Sumili bi te doma, sumili!“ — In misli se začudene vznemirjajo: „Kdo je rekel: doma? Kaj je kdo rekel? Ne domov, daleč kam, daleč!“ — In zopet ustne čisto mehanično in komaj slišno: „Ali kje so denarji, kje so sredstva?“ —

(Koñec prihodnjič.)

Dediščina po antiki.

Vojeslav Molè (Rim).

Vsakdo, ki priroma na klasična italska tla, ostrmi ob krasoti, ki jo razodevajo še vedno razvaline davnih stoletij, in vsakdo obogati tu svojo dušo. Koliko jih je bilo, ki so ravno tukaj šele spoznali, po kateri poti jim je hoditi! Kdo bi naštel njih imena?

Legijon jih je od Montaignea do Ponosina in Chateaubrianda, Tainea in Anatole Francea; od Rubensa in Dürerja do Goetheja in Böcklina; od Gogolja in Mickiewicza do Vrchlickega in Konopnicke.

Vsakemu govori ta zemlja drugače, vsakdo najde tu svoje ideale. Rim je enako svet katoličanu in svobodomislcu, tujcu in Italijanu, papeževemu privržencu in pristašu četrte Italije. Goethe je postal v Rimu pogan, Chateaubriand je videl v njem le ogromno silo in romantično poezijo katoličanstva. A eno so ponesli odtod vsi v svojo domovino: vpliv antike.

Zakaj vse, kar so ustvarili poznejši rodovi, je imelo svojo kal v antiki. Neizmerni so njeni zakladi; njena sila je večnomlada. Res je sicer, da je ne umevamo več tako, kakor jo je umeval n. pr. Goethe. Vsaka doba ima svoje ideale, vsak vek ustvarja iz sebe in gre po poti, ki si jo začrta sam. Vendar pa je nemogoče, da bi se kdaj izpolnila zahteva, ki sta jo stavila Nietzsche in Emerson: da pretrga človeštvo vse zveze s preteklostjo, da črpa navodila zase le

iz sebe in živi le v sedanjosti. Gotovo, človeštvo se mora emancipirati od vsakršnega posnemanja, vsak napredek obstoji v tem, da zremo predse, da krije naše ideale naročje bodočnosti; toda preko nas vede v prihodnjost nit iz prošlosti, mi in bodočnost smo le logičen sklep, snujoč se iz preteklosti. Vse je evolucija; in kakor se razvija vse drugo, tako se razvijajo in menjavajo tudi nazori, ki jih ima vsaka posamezna doba o pomenu davnih stoletij, in menjava se tudi vpliv, ki ga ima preteklost na razvoj človeškega mišljenja. Pred sto leti je bila Indija evropskim narodom le dežela bajk in nerazumljivih čudežev, sedaj nam je pa postala ogromna zakladnica najglobljih skrivnosti človeške misli; in menda pride čas, ko se po vplivu indijske davne kulture preporodi svet evropskega mišljenja tako silno, kakor se je že enkrat preporodil po vplivu antike.

Antika je bila podlaga renesansi, istotako pa je črpal iz nje tudi barok. Renesansno mišljenje je bilo antiki sorodnejše in skoraj pogansko; zato je bila skoraj poganska tudi njena umetnost. Barok pa je zajemal iz antike le vnanje oblike, njegov duh je bil strogo krščanski; zato preveva tudi umetnost sedemnajstega stoletja krščanski duh kljub temu, da so bili umetnikom vzor stari in renesansni mojstri.

Vsaka doba v razvoju umetnosti se je oplodila z vplivom antike, toda vsakokrat je rodila ta spojitev drugačen sad, ker je vsakokrat odločevalo še več drugih činiteljev, nič manj silnih od antičnih.

Početki krščanske umetnosti so identni z antično umetnostjo samo. Slike v katakombah in sarkofagi so polni antičnih motivov, razlikujejo se od poganskih le po svojem simboličnem pomenu. Šele ko se je krščanstvo razvilo iz verske sekte v državno in dogmatično cerkev, so se izpremenili simboli v jasno zarisane postave, ki so seveda vsled bizantinskega duha, ki je zavladal tedaj po vsem kulturnem svetu, kljub svoji nedosežni monumentalnosti okamenele in se niso mogle dalje razvijati. Arhitektura, ki se je v srednjem veku med vsemi umetnostmi edino bujno razcvitala, je zajemala iz brezmejnega zaklada starodavnosti; bazilike in romanske cerkve so se naslanjale na antiko. Edina gotika je vzkliła na čisto krščanski, neantični grudi; a na italjskih tleh se je tudi ona izpremenila in podlegla grškorinskemu vplivu. In celo one sohe, ki polnijo dolbine starorimskih in francoskih cerkev, kažejo jasno, da je odločeval tudi pri njih vsaj posredno antični vpliv.

Zapadnoevropski srednji vek je bil pozabil na svet helenske lepote, le kakor medel odsev je živel v njem z miti obdani spomin

na Vergilija; in pod antiko je sklonil glavo Dante, ta najvišji izraz srednjeveške umetnosti, ki si je izbral ravno Vergilija za vodnika skozi prepade svojega „Pekla“.

Prišla je renesansa; ni bila sicer popolnoma oživiljena antika. Preveč stoletij je delilo Petrarko, Ariosta in Leonarda da Vinci od Homerja, Platona in Horacija, preveč novih narodov se je bilo med tem pokazalo na razvojni poti zgodovine, preveč se je bilo izpremenilo obličje zemeljskega površja, da bi bila mogla zreti pokolenja XV. in XVI. stoletja tako v svet, kakor so zrlí vanj sodobniki Perikleja in Avgusta. Ljudje, življenje in pogoji, ob katerih sta se razvijali mišljenje in umetnost, so bili sedaj drugačni, zato je bil drugačen tudi sad tega razvoja. Toda brez antike bi ne bilo nikdar renesanse; brez Panteona ne bi bil Michelangelo nikdar zgradil svoje kupole, brez Homerja bi ne bilo ne Ariosta, ne Tassa.

Katoliška protireformacija je hotela sicer streti to silo, ki je imela svoje kali v poganstvu, toda je ni mogla. In motil se je tudi Tasso, ko je pod cerkvenim pritiskom in vplivom proglasil svoj „Osvobojeni Jeruzalem“ za ničvreden in grešen ter napisal nov „krščanski“ epos: ta je že zdavnaj pozabljen, „Osvobojeni Jeruzalem“ pa, ki je še itak katoliški, živi in ostane do konca dni italijanski narodni epos.

Tudi jezuitizem ni strl antike; nasprotno, še sam se je moral posluževati njenih oblik. In v najbolj krščanskem veku se je rodil v Franciji — klasicizem.

Ko je francoska revolucija zmajala stebre, podpirajoče stavbe človeštva, in so se končali dnevi igrajočega se rokokoja, je postala ljudem novega veka zopet ideal antika. Francoske žene so se oblačile v grške in rimske hitone, država se je preustrojila v ljudovlado po rimskem vzorcu in umetnik onega časa je bil David, čigar slike so bile le skupine narisanih antičnih soh.

Čas je hitel dalje, klasicizem se je zmaniroval; prišel je devetnajsti vek, vek tehnike, pa tudi vek zgodovine. Tekom tega stoletja je preživelo človeštvo še enkrat vse faze svojega prejšnjega razvoja; in to je jasno odbijalo na zmedenem razvoju umetnosti devetnajstega stoletja.

Toda vpliva antike se človeštvo vendar ni moglo nikoli popolnoma osvoboditi. Ko je zavladala po vsej Evropi romantika, je zaneslo hrepenenje celo Eichendorffove sanje v Italijo, Cornelius in nemški Nazarenci so zrlí v rimski prostosti svoj ideal. In še celo Delacroix se ni mogel otresti v svojih umotvorih činitelja, ki je bil

posredna dediščina po antiki: kompozicije. In ko se je po vseh razvojnih fazah konec stoletja zahotelo umetnosti iz pokrajine vsakdanjosti v deželo sanj in hrepenenja, je bila zopet ostalina po francoskem klasicizmu iz začetka minolega veka, ki je odločila: Feuerbach se je učil v Parizu pri Coutureju in Puvis de Chavannes je uporabljal v svojih slikah monumentalno linijo klasicista Ingesa.

Kiparski umotvori Rodina pa bude v duši asocijacije, spajajoče njegovo umetnost z umetnostjo antike. Isto hrepenenje po prostosti, po harmoniji, po enotnosti v življenju in umetnosti, isti panteistni nazori o svetu in stvarstvu.

Seveda Rodin ni Fidija in tudi ne sme biti. Vsakdo je velik le, če ustvarja iz svoje duše. Rodin ne posnema antike; posnemala sta jo Canova in Thorwaldsen in zato nista nič pripomogla k nadaljnjemu razvoju umetnosti, ker so bila njuna dela brez plodilnega življenskega jedra. Rodin se je hotel približati le naravi in se je s tem obenem približal tudi antiki, ker je bila antiki ideal tudi narava.

Grška umetnost pa je bila res velika, ker Grki niso čutili razlike med umetnostjo in življenjem; in iz istega vzroka je bila velika tudi umetnost renesanse, dobe Ludovika XIV. in rokokoja. V našem času pa sta življenje in umetnost dve stvari, dva pojma, ki sta si popolnoma odtujena.

Teorija Angleža Ruskina je bila žalibog le sen v kraljestvu lepote. Tako naenkrat se naša zmaterijalizovana doba ne da prepojit z zavestjo lepote in umetnosti. To ne pomenja, da nima sedanost velikih umetnikov; o ne, ima jih, toda svetu so tuji. Svet jih ne pozna in ne ve, da jih ima.

Umetnost bo takrat zopet velika, ko izgine razlika med njo in življenjem, ko postane človeku zopet življenska potreba. To pa je imela antika. Atenskemu državljanu je bilo Fidijevo delo istotako samo ob sebi umevno, kakor so mu bile umevne državne in življenske potrebe in govori, ki jih je slišal iz ust svojih politikov in filozofov.

Naš cilj ima isti smoter: prepojit življenje z umetnostjo, premostiti prepad, ki ga deli, napolniti vsakdanjost z lepoto. Daleč so še dnevi, ko se to uresniči, če se uresniči sploh kdaj. A ostati nam mora vendar vedno svet ideal. In ta ideal je najbogatejša dediščina, ki jo imamo po antiki.

